

Радмило Н. МАРОЈЕВИЋ*

СУБЈЕКАТСКО-ОБЈЕКАТСКА ИНВЕРЗИЈА И ПОЕТИКА ТАМНИХ МЈЕСТА**

(Тумачење 25. стиха Његошеве оде *Нек се овај вијек
јорди над свијема вјековима...*, посвећене „Праху Оца
Србије”, а објављене уз прво издање *Горској вијенца*)

Апстракт: У овом раду се, на примјеру Његошеве оде посвећене Карађорђу, а штампане уз прво издање спјева Горски вијенац (ода је написана на Нову годину, 1/13. јануара 1847, а спјев објављен у фебруару 1847), наставља разматрање типова инверзије у стиху, у периоду кад се српски књижевни језик налазио у фази формирања и када се може говорити о издвајању пјесничког стила. Циљ рада је да буде прилог тумачењу једног Његошевог „тамног мјеста” и заснивању поезике „тамних мјеста”.

Кључне ријечи: *Пејџар II Пејџровић Њејош, сјјјев Горски вијенац, ода* Нек се овај вијек горди над свијема вјековима..., *кријџика џексџа, инверзија, џејџика „џамних мјесџа”*

1. Лингвистика и поезика „тамних мјеста”. Нејасно или недовољно јасно мјесто, које се тумачило или се може тумачити на два (или на више) начина, добило је метафорични назив „т а м н о м ј е с т о”.

Разрјешење, односно тумачење конкретног „тамног мјеста” (а требало би наставити метафору па рећи: његово „освјетљење”) у принципу је мултидисциплинарно: оно, поред лингвистике, обухвата филологију, текстологију и културну историју. Ако је ријеч о пјесничком дјелу у стиху, оно мора бити освјетљено и са аспекта версификације.

* Проф. др Радмило Н. Маројевић, Универзитет у Београду, Филолошки факултет

** Рађено у оквиру пројекта 178014 Динамика структура савременог српског језика при Министарству просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Ми овдје уводимо терминолошку иновацију по е т и к а „тамних мјеста”, сматрајући да се аргумент пјесничке структуре текста мора узети као посебни, завршни ниво анализе.

(1) Упоредо са стварањем српског књижевног језика почео се формирати и први функционални стил тога књижевног језика – пјеснички стил. Једна од одлика пјесничког стила била је инверзија, а она је била условљена не само стилистички, него и версолошки. У претходном раду [Маројевић 2012^δ], на примјеру Мажуранићевог спјева *Смрћ Смаил-аје Ченџијића* и Његошевог спјева *Луча микрокозма*, размотрени су типови инверзије атрибута у односу на управну именицу. У том раду субјекатско-објекатска инверзија није била предмет разматрања: по њој се два пјесника не разликују. Она може бити предмет истраживања с другог аспекта – са аспекта лингвистике и поетике „тамних мјеста”, али само онда кад су обје именице које улазе у граматички и семантички однос хомонимичне у номинативу и акузативу уз (релативно) слободан распоред чланова реченице.

(2) Књижевна дјела која представљају прецедентне текстове националне културе захтијевају комплексан текстолошки поступак који укључује и прозодијско-интонациону интерпретацију пјесничког текста. Такву интерпретацију ми смо примијенили на примјеру Његошевог спјева *Луча микрокозма*, обрадивши у посебним радовима метричке константе [Маројевић 2011^а], метричке и неметричке акценте [Маројевић 2011^δ], версолошка опкорачења [Маројевић 2012^а], ријечи с побочним акцентима [Маројевић 2011^б] те ријечи с двоструким (главним и побочним) акцентима у спјеву [Маројевић 2012^б]. Прозодијско-интонациону и версолошку интерпретацију стихова Његошевих пјесничких дјела дајемо и у овом раду.

(3) Предмет овога рада је субјекатско-објекатска инверзија у 25. стиху оде *Нек се овај вијек ѿрди над свијема вјековима...* Ода је посвећена „Праћу Оца Србије”, тј. Караћорћу, а објављена је уз прво издање спјева *Горски вијенац: Поколџња дѣла суде, што е чје, даю свѣма* – [Петровић-Његош 1847: 5. непагинирана страна]. Ода је написана на Нову годину, 1. јануара по старом, односно 13. јануара по новом календару, 1847. године (разлика између два календара у XIX вијеку је износила дванаест дана), а спјев је изашао из штампе у фебруару 1847. Тиме, с једне стране, настављамо разматрање типова инверзије у стиху у периоду кад се српски књижевни језик налазио у фази формирања и када се може говорити о издвајању у њему пјесничког стила, а с друге стране, дајемо прилог

тумачењу једног Његошевог „тамног мјеста” и заснивању поетике „тамних мјеста”.

(4) Сва тумачења наведеног „тамног мјеста” класификоваћемо у оквиру три скупине: једни су разматрали само значење именице *йокољење*, не сматрајући за потребно да укажу да ли је та именица граматички субјекат (подмет) или директни објекат реченице (сви су очито полазили од тога да је та именица у номинативу и да је она подмет) [види т. 2]; Михаило Стевановић је дао комплексну интерпретацију стиха полазећи без дилеме од тога да је множински облик именице *йокољења* у номинативу и да је то граматички субјекат (подмет) реченице, а да су *дјела* у акузативу и да су она директни објекат реченице [види т. 3]; ми смо у текстолошкој напомени уз критичко издање спјева указали да је облик *дјела* у номинативу и да је он подмет реченице, а да је облик *йокољења* у акузативу и да је он директни објекат у инверзији, али то тумачење нијесмо ближе и образложили нити смо га компарирали с другим тумачењима, што у овом раду чинимо [види т. 4].

2. Лексичко-семантичка тумачења облика *йокољења*. С граматичком интерпретацијом облика *йокољења* (номинатив или акузатив, субјекат или објекат) тијесно је повезано његово лексичко-семантичко тумачење, па ћемо ми најприје размотрити оне коментаре у којима је описивано лексичко значење именице [види т. 2.1], затим контексте у којима је именица посвједочена у *Горском вијеницу* као спјеву [види т. 2.2], те лексикографску интерпретацију ове лексичке јединице, провјеривши је контекстима *Луче микрокозма* [види т. 2.3], најзад ћемо дати синтетичку интерпретацију разматране лексеме [види т. 2.4].

2. 1. У четири коментара пажња се поклања значењу облика *йокољења*, али не и његовом облику (номинатив или акузатив). Љубиша сматра да тај облик значи „родови” [види даље т. (1)], Ковачевић – „познија поколења” [види даље т. (2)], Назечић – „доцнија поколења” [види даље т. (3)], док Банашевић, позивајући се на Вуков *Рјечник*, полази од значења „потомство” [види даље т. (4)].

(1) У напомени уз ријеч *йокољења* Стефан Митров Љубиша тумачи цио 25. стих *Посвеће*: „Rodovi sude svačija djela, pak po zasluzi daju svakome svoje” [ЛЈУВИША 1868: VI]. – Његошев млађи савременик не разматра субјекатско-објекатску хомонимију која је предмет овога рада, али се из коментара јасно види да коментатор полази од тога да је облик *йокољења* (= родови) у номинативу.

(2) Божидар Ковачевић 25. стих *Посвеће* овако коментарише: „Познија поколења суде дела ранијих времена и свакоме тачно одмере ње-

гове заслуге и погрешке” [Ковачевић 1940: 8]. – Пошто је ријеч о прози, и то о коментару којим треба да се приближи значење нејасног стиха, инверзија се у сáмом коментару мора искључити, мада је граматичка дво-смисленост задржана. И Ковачевић је, дакле, полазио од неинверзионог тумачења, мада то не изражава ни посредно, јер би бесмислено било да дела ранијих времена суде о познијим покољењима!

(3) Салко Назечић у једном коментару објашњава шире цјелине. За анализиране стихове он каже: „По стиховима „Покољења дјела суде...” и даље, гдје Његош наводећи имена издајника и грешника каже да таква имена не смију се наводити у календару (мјесецослову) као имена великих људи, јер да ће доцнија покољења дати најбољу оцјену свачијег дјела, рекло би се да је тачно оно мишљење да су празнине у посвети настале усљед тога, што је на том мјесту Његош осудио Милоша Обреновића, који је убио Карађорђа и његову главу предао Турцима, да би себи осигурао власт у Србији. То потврђује и стих 29 („над свијетлим твојим гробом злоба грдна дљуба тмуше”), који се свакако односи на ону кампању која се под кнезом Милошем и Обреновићима из династичких разлога водила са жељом да се оцрни Карађорђе, па преко тога и Карађорђевићи. Шта је навело Његоша да избаци те стихове из посвете у којима је, по овој претпоставци, осуђивао Милоша, тешко је рећи” [Назечић 1947: 146]. – Формулацијом „да ће доцнија покољења дати најбољу оцјену свачијег дјела” Назечић је, замијенивши прелазни глагол *судити* (кога/шта) изразом „дати оцјену” (кога/чега), заправо казао да су именице изворника неинверзионо распоређене (*покољења* /= номинатив/ – *дјела* /= акузатив/). Овдје се нећемо задржавати на увријеженом мишљењу да су неки стихови у оди изостављени (у нашем критичком издању низове тачкица замијенили смо са по три звјездице, којима означавамо нови куплет).

(4) У коментару уз 25. стих *Посвети* Никола Банашевић објашњава само ријеч *покољења*: „*Покољења* – потомство (у јужним крајевима, према Вуковом *Рјечнику*)” [Банашевић 1973; цит. по Банашевић 1993: 146]. – Да је и Банашевић полазио од неинверзионог тумачења, мада се то не види ни посредно, може се закључити по томе што би бесмислено било и претпоставити да дела суде о потомству!

2. 2. Ако пођемо од тога да именица *покољење* има исто значење у основном тексту *Горској вијенца* као и у приложеној му *Посвети*, а на то имамо пуно право, увјерићемо се да та именица ни у спјеву ни у оди посвећеној Карађорђу нема значење „позније”, односно „доцније покољење”, како су облик тумачили Божидар Ковачевић и Салко Назечић –

то значење може унијети придјев *далеки* [види даље т. (2)]. У контексту се именица може односити на сваку генерацију, и на оне раније и на оне будуће [види даље тт. (1), (3)], и на ову, данашњу генерацију, односно на генерацију којој припадају јунаци спјева [види даље т. (4)].

(1) Именица *покољење* (у облику номинатива множине) појављује се најприје у 607. стиху *Горској вијенца*:

Јуна̀штво је || ца̀р зла̀ | сва̀којѣ га —
а и пѝће њ̣^е || на̀јсла̀ђе | ду̀ше̣ вно̀
ко̀јијем се || пја̀не̣ | по̀коље̣ња.
[ГВ 605–607],

у коме она несумњиво има значење ‘генерације’.

(2) Анализирана именица (у облику акузатива једнине) појављује се, затим, у 662. стиху:

Нѐка ду̀де̣ || до̀рба | нѐпреста̀на̣,
нѐка ду̀де̣ || шѝдо̣ бѝти | нѐ може:
нѐк^а а̀д ѝро̀ждре̣, || по̀коси̣ | Са̀тана̣ –
на гроб̀љу ће || ѝзнићи | цвѝјеће
за да̀леко̣ || нѐко̣ | по̀коље̣ње!
[ГВ 658–662],

и у њему она нема значење „доцније покољење” (то значење уноси /и конкретизује/ атрибут *далеко*) него просто ‘генерација (неких далеких праунука, потомака јунака *Горској вијенца*)’.

(3) Именица *покољење* (у облику номинатива једнине) појављује се у *Горском вијенцу* једном и у пјесниковој напомени, као синоним именице *иас* из 2318. стиха:

Па̀с* сва̀који̣ || сво̀је др̀еме | но̀си̣ —
но̀ве̣ ну̀жде || ра̀ђу̣ | но̀ве̣ сѝле,
дѐствија || на̀пре̣жу̣ | ду̀хове,
ст̣је̣сње̣нија || сла̀мају̣ | гр̀омове;
у̀да̀р на̀ђе̣ || ѝскру | у ка̀мену —
без ње̣га би || у̣ кам | оча̀јала.
* покољење

[ГВ 2318–2323].

Ова пјесникова семантизација потврђује да анализирана именица значи ‘генерација (у генеалошком стаблу)’. С тим у вези, треба се подсјетити 2465. стиха:

гӯсле *īyǵē* || а кōла | пјѣвајӯ,
 с унуча̄ђу || ђѣдови | ӣграјӯ,
 по трӣ *īāsa* || вртѣ се | ӯ коло —
 свѣ би *rēka* || једногòдишњӣци,
 свѣ ‹ј›*rāgošhū* || дӣвно̄м | на̄ра̄вњено;
 [ГВ 2463–2467],

из кога се јасно види да су три паса – ‘три генерације (у генеалошком стаблу)’: генерација дједова, генерација синова и генерација унука. (Стихове наводимо из припремљеног за штампу акценатског издања спјева, у коме су они подијељени на три такта, а неметрички акценти означени курзивом; изузетно, медијални такт може да изостане, као овдје у 2466. стиху.)

(4) Именица *īokoļēne* (у облику вокатива једнине) појављује се, најзад, у 2336. стиху *Горској вијенци*:

Покољење || за пјѣсну | ствòрено̄,
 вӣле ђѣ се || гра̄дит | у вјѣкове
ǵā вам в̄јѣнце || дòсто̄јнѣ | са̄плетӯ —
 ва̄ш ђе *īrīmjer* || ӯчити | пјевача
 ка̄ко *īrēdā* || с бѣсртношћу | збòрит̄!
 [ГВ 2336–2340].

Овдје се пјесник (односно његов јунак) обраћа генерацији која извршава свој историјски задатак у борби за слободу.

2. 3. Размотрићемо тумачење именице *īokoļēne* у лексикографским изворима [види даље тт. (1), (2)], како бисмо показали да она у Његошевом језику има значење „род” (од којег је полазио Љубиша), и има значење „потомство” (на које се позива Банашевић), али та значења нијесу потврђена у *Горском вијенци* и у његовој *Посвеџи*. Значења именице *īokoļēne* потврђена су у *Лучи микрокозма* [види даље тт. (3), (4)], и та су значења тијесно повезана.

(1) У једнотомном *Рјечнику уз ијесничка дјела Њеџошева* Михаило Стевановић и његов коаутор Радосав Бошковић наводе именицу *īokoļēne* само као русизам у значењу „род, породица” [Стевановић–Бо-

шковић 1954: 139] са једним примјером, оним из *Пролоја Луче микрокозма*: поете су покољење лудо [ЛМ II 162].

(2) У двотомном *Речнику Њејошева језика* Стевановић и његови сарадници овако дефинишу основну нијансу значења именице *покољење* илуструјући га са шест потврда, међу којима су и стихови *Горској вијенца* које смо и ми навели (и прокоментарисали), осим примјера из пјесникове фусноте: *а. људи који љриџадају истом времену, добу, нарашијај, генерација* [Стевановић и др. 1983 II: 73]; друга нијанса значења дефинише се као *б. (људски) род; сој* и илуструје се са два стиха *Луче: довести ће људско покољење* [ЛМ VI 117]; *поете су покољење лудо* [ЛМ II 162].

(3) У *Лучи микрокозма* именица *покољење* употријебљена је трипут. Први пут у *Пролоју*, у седамнаестој строфи, у значењу ‘сој’:

Будалама || ка̄д би | вј̄ров̄али,
 по̄ете сӯ || по̄кољење | л̄удо̄.
 На̄шу сф̄еру || но̄ћ га̄ | не по̄лазӣ,
 дӣ л̄^а ова̄ко̄ || лӣце не̄да | с̄^аја̄ло?
 Без о̄стријех || зӯба̄^х | ле̄дне з̄им̄е
 дӣ л̄ топл̄оте̄ || бл̄аго̄ст | поз̄навалӣ?
 Без буд̄ала̄^х || т̄уп̄ога | по̄гле̄да
 дӣ л̄^а ӯмови || мо̄ли бл̄истат | св̄^ај̄етлӣ?
 Свемо̄гӯштво || [с] св̄ето̄м ш̄ај̄но̄м | ша̄птӣ
 са̄мо д̄уши || пла̄мена | по̄ете̄.

[ЛМ 161–170 (Пролог)].

(4) У дванаестој строфи Шесте пјесне *Луче микрокозма* именица је још двапут употријебљена. У 2041. стиху – у ужем значењу ‘генерација’, у 2047. стиху – у ширем значењу ‘род’:

Са пр̄вијем || Адам | по̄кољењем
 на Зе̄мљи ће || љ̄то | по̄страдати
 од Сат̄ан̄е || душег̄убитеља
 (ј̄ер ће Адам || пр̄вӣ | пл̄от чо̄вјечкӯ
 о̄блацӣти || и по̄че̄т | но̄сити):
 злӣ вла̄ст̄ӣӣӣељ || А̄да | не̄сит̄ога
 довести ће || љ̄удско̄ | по̄кољење
 до гл̄упости || о̄ве̄ | љ̄р̄слӣјеп̄е
 га̄ по̄хулӣ || на небес̄нӯ | св̄је̄тло̄ст
 а га̄ мра̄чно̄ || љ̄ме | обо̄жа̄ва̄.

[ЛМ 2041–2050 (VI 111–120)].

Конкретније речено: у 111. стиху Шесте пјесне (2041. стиху спјева) израз *са ѿр̂ вијем* (Адам) *ѿкољењем* значи '(Адам) с првом генерацијом потомака', тј. с генерацијом синова, док се у 117. стиху Шесте пјесне (2047. стиху спјева) израз *људскѡ ѿкољење* односи на 'људски род', тј. на Адамово потомство у цјелини. Наведена строфа *Луче микрокозма* показује да су двије нијансе значења именице *ѿкољење* тијесно повезане, што оправдава лексикографску интерпретацију (значења се у *Речнику Његошева језика* означавају бројевима, а нијансе значења – словима).

2. 4. Враћајући се анализираном стиху оде *Нек се овај вијек ѿорди над свијема вјековима...*, посвећене „Праху Оца Србије”, тј. (праху) Карађорђа, а која се традиционално зове *Посветѡ Горској вијенци*, можемо закључити да именица *ѿкољење* у њој има основно значење – значење генерације која у одређено доба ступа на историјску сцену. Најтачније је то основно значење описао сâм пјесник помоћу синонима *ѿас*: основна генерација је генерација браће и сестара, млађа генерација је генерација њихове дјеце, старија – генерација њихових очева, мајки, стричева, тетка, још старија – генерација дједова и баба (и њихове браће и сестара). Извјестан проблем у семантизацији именице *ѿкољење* састоји се у томе што је њен синоним у стандардном језику двозначан: *ѿенерација* се данас чешће схвата као врсноци/вршњаци (Његошеви „једногѡдишњи ци”), исто годиште или школски разред односно година студија, док се именица *ѿас* данас ријетко користи (осим у родословима).

3. Прво, неинверзионо тумачење: *ѿкољења* – субјекат, *дјела* – објекат. Други лексичко-семантички проблем који је тијесно повезан с функционалном перспективом стиха тиче се значења глагола (3. л. мн.) *суде*. Њиме се позадавио Михаило Стевановић, који је сматрао да треба, прије свега, објаснити глаголски облик у анализираном стиху [види даље т. (1)]. Стевановићево тумачење је комплексно, иако коментатор друге аспекте текста посебно не проблематизује – ни субјекатско-објекатску структуру (он без дилеме узима да су *ѿкољења* граматички субјекат, а *дјела* – објекат) [види даље т. (2)], ни значење именице (ак. мн.) *ѿкољења* [види даље т. (3)]. Поред тога, он сматра да глаголски облик у анализираном стиху има уже значење [види даље т. (4)].

(1) Са незнатним разликама у двије своје монографије о *Горском вијенцу*, Михаило Стевановић овако тумачи глагол *судити* у 25. стиху *Посветѡ*, и први полустих 25. стиха *Посветѡ* у цјелини: „Због већег броја значења која глагол *судити* може имати, и зато што у функцији правог прелазног глагола он има неколико значења, свакако је потребно објашњење овога глагола [вар. Зато што глагол *судити* има већи број значе-

ња и што у функцији само прелазног глагола може имати више значења, свакако је потребно рећи шта *судити* значи”. Пошто је навео стих, наставља: „А колико нам је познато сви су коментатори Његошева дела пропустили да га дају [вар. сви коментатори Његошева дела пропустили су да то учине]. / Није тешко осетити да он овде нема ниједно од оних обичнијих значења његових с допуном у облику акузатива. Он ту не значи ни *осуђивати*, као у примерима, рецимо: *Имам ли право да судим овога човека* и *Било би стварно неправо судити некога за мању кривицу*” (аутор указује да су примјери узети из његове књиге *Савремени српскохрватски језик II*, са стране 390 другог издања, односно са стр. 390–391 четвртог издања овога дјела), „ни *водити* (*судски*) *процес* противу кога, односно поводом чега, у коме значењу је употребљен у реченицама: *Прво веће суди такве пресуднике*; *Окружни судови суде сва злочинства*; *Парницу суди редовни оштински суд*. (Овако посебно неозначене примере узимамо из лексичке грађе за велики Речник [дой. српскохрватског] књижевног и народног језика Српске академије наука и уметности). А узгредно треба рећи да у овоме другом значењу природи нашега језика више одговара употреба допуне као даљег објекта у коме другом облику. Први би пример за наше осећање језика био обичнији с допуном у облику датива – *Прво веће суди таквим пресудницима*. Или: име онога поводом чега се води процес стоји у локативу с предлогом *о*, као у примерима: *Добили су сталне судије који су са поротницима судили о злочинима*; *Комисија суди о границама*. Овај последњи облик допуне глагола *судити* нарочито је чест када значи *мислити* [вар. када он значи *расуђивати*, *мислити*]: *Човек рђаво суди о својој околини*; *Како ти и твој отац суди те о Стевану?* / С том допуном употребио је глагол *судити* Његош у истом значењу у стиху 132, *Посвете Луце микрокозма*, који гласи: *Како хоћеш суди о човеку*. А употребљава га је, разумије се, и с другим значењима и различним допунама. У наведеном стиху из *Посвете праху Оца Србије* – с објектом у акузативу, у коме би најобичнија допуна била опет локатив с предлогом *о*, у значењу *мислити* или прецизније, у значењу глагола *расуђивати*. Иако то није ни дијалекатска [вар. није дијалекатска] ни архаична особина, већ је таква употреба овога глагола позната и у језику најновијих писаца, коју потврђујемо примерима: *Жена суди своју младост само по својој лејој* (из Ј. Дучића, *Сабрана дела*, VI, стр. 260); *Дело као такво према поштовању и суди ти* (М. Богдановић: *Бр. Ћосић, Два царства*, 1928, стр. V); *Слике према суди ти и пошитоно независно од оних лица која су на њиху приказана* (М. Крлежа, *Господа Глембајеви*, 15); *Она се придојавала тих*

младих људи који нас њедају и суде хладно и сиромо (И. Андрић, Травничка хроника, 350), ипак би природи нашег језика уз ово значење глагола *судити* више одговарала допуна, опет у облику локатива с предлогом *о*. И сигурно би мисао казана у Његошеву стиху 25 *Посветије њраку Оца Србије* – невезаним слогом изречена у облику: *Будући нараштаји (покољења) суде о делима и награђују их према заслугама* – била свакако јаснија. А прави синоним глагола *судити* с објектом у акузативу био би глагол *ценићи* (*оцењиваћи*) [*дой. у фусноји*: Ово значење томе глаголу дали смо у *Речнику језика Петра II Петровића Њејоша* под бр. 3 и потврдили га овим примером и још по једним из Његошевих *Писама* и његове *Билежнице*]. По нашем језичком осећању, овај последњи глагол с допуном у облику правог објекта више би био на своме месту него глагол *судити* и у малочас наведеним примерима из Дучића, Богдановића, Крлеже и Андрића” [Стевановић 1976: 21–22 (поправили смо интерпункцију и ортографију); допуне и измјене (као и правописне исправке) наводимо према Стевановић 1990: 33–34 (знак / указује на нови пасус, а знак | означава прелазак на нову страну у тексту који се цитира, овдје у посљедњем издању Стевановићеве монографије)].

(2) Стевановићева прозна мисао („невезаним слогом изречена”) – *будући нараштаји (покољења) суде о дјелима и награђују их према заслугама* – сигурно би била јаснија. Али она не само да није поетска, него није ни тачна (тј. није Његошева). Први полустих анализираног шеснаестерца (тачније: први симетрични осмерац у његовој структури) има, по нашој семантичкој реконструкцији, значење: (коначни) суд доноси дјела, (коначни) суд треба доносити на основу дјелâ – о сваком покољењу, али прије свега о ранијим, чије је дјело завршено.

(3) Што се тиче лексичке семантизације именице (мн.) *покољења*, Стевановић се слаже са својим претходницима, иако их не помиње. Та именица (у множини), међутим, нема значење (ном.) „будући нараштаји” него просто (ак.) ‘нараштаје’, или, прецизније, (ак.) ‘припаднике исте историјске епохе, учеснике истог историјског процеса’.

(4) Глагол *судити* има у Његошевом стиху шире значење него што Стевановић претпоставља. Он не значи само ‘судити о покољењима’, тј. доносити (коначан) суд, или, како коментатор каже, *мислићи, расуђиваћи* (синоними: *ценићи, оцењиваћи*), него и ‘судити покољењима’, тј. доносити пресуду. Не помињу се у наредним стиховима случајно именице (општа) *анашема* и *суд* (Орестов). Поред тога, у семантици стиха, и оној лексичкој и оној граматичкој, несумњиво је одражен и руски утицај (*судитиь коіо-нибудь*), који Стевановић овдје не помиње.

Наглашавамо да се у *Речнику Њејошева језика* Стевановић определио за значење 3. *цениџи, оцењиваџи* [Стевановић и др. 1983 II: 359], па је примјером из *Посветџе* илустровао то значење, а не за значење 2. *мислиџи* (о коме, о чему).

4. Друго, инверзионо тумачење: *покољења* – објекат, *дјела* – субјекат. Наше тумачење анализираниог стиха, најприје изнесено у најсажетијем облику у критичком издању у текстолошкој напомени уз тај стих [види т. 4.2], потребно је теоријски образложити, и то са више аспеката [види т. 4.3]. Претходно, међутим, треба указати на контекст анализираниог стиха, синтаксички (реченицу) и композициони (куплет као својеврсну строфу), у којем га треба посматрати [види т. 4.1], а на крају закључити како стих треба наводити у критичком (и сваком другом) савременом издању [види т. 4.4].

4. 1. У нашем критичком издању *Горској вијенца* (принципи његове израде описани су у чланку [Пејановић 2012]) шеснаестерац из наслова овога рада није обрађен у „Текстологији Горског вијенца” објављеној као прилог критичког издања [Петровић-Његош 2005: 227–1000]. У томе издању [Петровић-Његош 2005: 186], као и у издању без поменутог прилога [Петровић-Његош 2004: 128], анализирани стих се даје само са селективном прозодијском интерпретацијом. При томе се четири стиха која су у првом издању била издвојена са двије серије од по шест низова тачака наводе као синтаксичка цјелина. Овдје ћемо их навести с потпуном прозодијском интерпретацијом (према припремљеном за штампу, али још необјављеном акценатском издању спјева):

* * *

Покољења || дјѣла сѹдѣ —
 штѣ је чијѣ || дајѹ св^ајѣма:
 на Бѣрисе, || Вукашине
 ѿпшт^а гр^ми || анатѣма,
 г^аднѣ ѿме || Пизѣново
 нѣ см^ајѣ каљат || мјесецо^слов,
 за Ђг^иста || ѹпр^ав сли^чи
 грѣм нѣбесни — || сѹд Орѣстов.

[ГВ II 25–28].

4.2. У текстолошкој напомени за 25. стих оде, која је објављена у критичком издању *Горској вијенца* [Петровић-Његош 2005: 225; Петровић-Његош 2004: 283], објашњава се пет облика:

- 25 *ѝокољења* – ак. (а не ном.) мн., директни објекат; *дјѝла* – ном. (а не ак.) мн., грам. субјекат; *сѝдѝ ѝокољења* (= кога) – изр. у зн. ‘суде покољењима’ (= коме), ‘суде о покољењима’ (= о коме); *шѝдѝ је* – везн. диверб у зн. ‘[оно] што’ с краткосил. акц. испред енкл. обл. 3. л. јд. пом. гл. [...]; *свијѝема* (данас обичније: *свијѝема*) – обл. с једносложним ије-рефлексом дугог јата (с дугоузн. акц. на другој компоненти дифтонга) [...]

Ми смо се, дакле, определијели за друго (и друкчије од наших претходника) тумачење разматраног „тамног мјеста” по коме су *дјѝла* граматички субјекат у номинативу, а *ѝокољења* – граматички објекат у акузативу. Остала мјеста из наведена четири стиха оде, која би се могла различито читати и тумачити, разрјешавају се прозодијски (у тексту) или семантички (у текстолошкој напомени). Тачке у напоменама указују на одговарајући одјељак „Текстологије Горског вијенца”, која је интегрално објављена у нашем критичком издању *Горској вијенца* [Петровић-Његош 2005: 5–34, 227–1000].

4. 3. Тумачење које смо у најсажетијем облику изнијели у текстолошкој напомени критичког издања потребно је теоријски образложити, са више аспеката: са становишта функционалне перспективе реченице [види даље т. (1)], са становишта интонације [види даље т. (2)], са становишта лингвистике „тамних мјеста” [види даље т. (3)] и са становишта поетике „тамних мјеста” [види даље т. (4)].

(1) Са становишта функционалне перспективе реченице треба истаћи сљедеће. Иако је у формалној структури реченице објекат, облик *ѝокољења* је тема исказа, док је синтагматска веза *дјѝла суде* (субјекат и први предикат реченице, други предикат је *гају*, у другом полустиху) – рема исказа. То истовремено значи да је инверзија само формална (објекат долази прије граматичког субјекта), али не и функционална (тема је испред реме). То омогућује (релативно) слободан распоред чланова реченице, а условљено је ограниченошћу употребе пасива с израженим агенсом (инструменталом вршиоцем радње).

(2) Са становишта интонације треба рећи да је на облику *дјѝла* логички нагласак: интонационим истицањем треће ријечи у реченици (и стиху) „коригује се” формална структура реченице. Ако би се пошло

од досадашњег тумачења, које је граматички могуће али га пјесничка структура, по нашем мишљењу, искључује, логички нагласак би био на првој компоненти, на облику *покољења*, али би у том случају објекат и предикат били у инверзији која не би била версолешки условљена па тиме ни поетски мотивисана (питали бисмо се зашто пјесник није написао *покољења суде дјела).

(3) Са становишта лингвистике „тамних мјеста” треба истаћи да, иако је и алтернативно тумачење, оно које ми одбацујемо, граматично, тј. формалнограматички могуће, оно има двије слабости. Прва слабост је граматичка (немотивисаност инверзије *дјела суде* умјесто *суде дјела), а друга лексичка (морала би се искључити сема исказана синтагмом *судити дјелима*, тј. доносити пресуду, јер би то при том тумачењу било бесмислено).

(4) Са становишта поетике „тамних мјеста”, као завршног и највишег нивоа анализе пјесничког дјела у стиху, морала би се искључити банална „истина” да [касније] генерације разматрају/оцјењују дјела [својих претходника], при чему ријечи у квадратним заградама нису ни исказане, у корист метонимијски исказане поетске истине (дјела суде ☒ суди се на основу дјела). А ко суди – пјесник не каже директно, и овдје. То је рекао другдје, у позитивном контексту (на примјер: „ви ле ће се гра̀ди т у вјѐкове”), а и у продужетку говори, у контексту негативном („о̀пшта̀ гр̀мѝ анате́ма”), актуелном у конкретној пјесничкој замисли.

4. 4. Закључићемо да анализирани фрагмент Његошеве оде Карађорђу ни са адекватном интерпункцијом ни са стављеним акцентима не престаје да буде класично тамно мјесто спјева. Он заслужује општи коментар, који смо ми у овом раду и дали, али са текстолошког становишта за њега су биле довољне оне напомене које смо ми већ дали у критичком издању, па ће оне бити довољне и у сваком другом савременом издању.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Банашевић 1973: *Горски вијенац* / П. П. Његош. Критичко издање с коментаром приредио Никола Банашевић. Београд: Српска књижевна задруга, 1973, 404 с.
- [2] Банашевић 1993: *Горски вијенац* / П. П. Његош. Критичко издање с коментаром приредио Никола Банашевић. Седмо издање. Београд: Српска књижевна задруга, 1993, 414 с.
- [3] Ковачевић 1940: *Горски вијенац*. Историческо собитије при свршетку XVII вијека / Сочиненије Петра Петровића Његоша. [Приредио Божидар Ковачевић]. Београд, 1940, LXV + 197 с.

- [4] Ljubiša 1868: *Gorski vijenac*. Historički dogagaj pri svršetku sedamnaestog vijeka / Sačinio Petar Petrović Njeguš vladika crnogorski. Prenio s ćirilice na latinicu s tumačenjem S. Ljubiša. Izdala o svom trošku Matica Dalmatinska, u Zadru: Tiskom Narodnoga Lista, 1868, VII + 141 s.
- [5] Маројевић 2011 а: *Прозодијско-инџонациона инџерџреџација џексџа* Луче микрокозма: *Меџричке консџанџе* / Радмило Маројевић. – Гласник Одџељења умџетности / Црногорска академија наука и умџетности, Подгорица, 2011, књ. 29, с. 51–61.
- [6] Маројевић 2011 б: *Меџрички и немеџрички акценџи* (*џрозоџијско-инџонациона инџерџреџација џексџа* Луче микрокозма) / Радмило Н. Маројевић. – Стил, Београд, 2011, бр. 10, с. 169–176.
- [7] Маројевић 2011 в: *Риџечи с џодочним акценџима. Прозодијско-инџонациона инџерџреџација џексџа* Луче микрокозма / Радмило Маројевић. – Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад, 2011, књ. LIV/1, с. 101–114.
- [8] Маројевић 2012 а: *Прозодијско-инџонациона инџерџреџација џексџа* Луче микрокозма: *Версолоџка ойкорачења* / Радмило Н. Маројевић. – Гласник Одџељења умџетности / Црногорска академија наука и умџетности, Подгорица, 2012, књ. 30, с. 25–42.
- [9] Маројевић 2012 б: *Књижевноџезичка норма у формирању (инверзија у сџјевовима Смрт Смаил-аге Ченџиџића Ивана Мажуранића и Луча микрокозма Пеџра II Пеџровића Њеџоша)* / Радмило Маројевић. – Стил, Београд, 2012, бр. 11, с. 209–218.
- [10] Маројевић 2012 в: *Риџечи с двосџруким (главним и џодочним) акценџима: Прозодијско-инџонациона инџерџреџација џексџа* Луче микрокозма / Радмило Н. Маројевић. – Јужнословенски филолог, Београд, 2012, књ. LXVIII, с. 49–69.
- [11] Назечић 1947: *Горски виџенац* / Петар Петровић Њеџош. Са коментаром С. Назечића. [Сарајево]: Свџетлост, 1947, 179 с.
- [12] Пејановић 2012: *Криџичко издање* Горског виџенца *Пеџра II Пеџровића Њеџоша* / Ана Б. Пејановић. – Стил, Београд, 2012, бр. 11, с. 345–351.
- [13] Петровић-Њеџош 1847: *Горскџиј виџенацъ*. Историческое событие при свршетку XVII вџека. Сочинение П. П. Н. владыке црног[р]скога. – У Бечу: словима ч. о. о. мехитариста, 1847, 7 + 116 с.
- [14] Петровић-Њеџош 2004: *Горски виџенац* / Петар II Петровић Њеџош. Критичко издање. Приредио Радмило Маројевић. Београд: Фонд истине, БИГЗ, Епархија врањска, 2004, 290 с.
- [15] Петровић-Њеџош 2005: *Горски виџенац* / Петар II Петровић-Њеџош. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић. Подгорица: ЦИД, 2005, 1006 с.
- [16] Стевановић 1976: *Језичка џумачења у коменџарима Њеџошева Горскоџиј виџенца* / Михаило Стевановић. Београд: САНУ, 1976, 144 с.
- [17] Стевановић 1990: *О језику Горскоџиј виџенца* / Михаило Стевановић. Београд: САНУ, Научна књига, 1990, 254 с.
- [18] Стевановић–Бошковић 1954: *Рјечник* [уз пјесничка дјела П. П. Њеџоша] / [Рјечник саставили Михаило Стевановић и Радосав Бошковић]. Београд: Просвета, 1954, 264 с. (Цјелокупна дјела / П. П. Њеџош. Књ. 6.)
- [19] Стевановић и др. 1983 II: *Речник језика Пеџра II Пеџровића Њеџоша*. [На корицама: *Речник Њеџошева језика*] / Израдили Михаило Стевановић и сарадници Милица Вујанић, Милан Одавић и Милосав Теџић. Књ. II. Београд: Српска књижевна задруга, 1983, 660 с.

ИЗВОРИ

- [20] ГВ: *Горски вијенац*. Историческо собитије при свршетку XVII вијека / Сочињеније П[етра] П[етровића] Њ[егоша] владике црног[р]скога. Критичко издање. У редакцији Радмила Маројевића. – [У књизи:] *Горски вијенац / Петар II Петровић-Његош*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмила Маројевић. Подгорица: ЦИД, 2005, с. 35–222. О текстологији спјева види критичко издање, с. 5–34, 227–1004.
- [21] ГВ П: Прилог II. *Нек се овај вијек јорди...* / Посвета: Праху Оца Србије / Социнизел. – [У књизи:] *Горски вијенац / Петар II Петровић-Његош*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмила Маројевић. Подгорица: ЦИД, 2005, с. 223–226.
- [22] ЛМ: *Луча микрокозма* / Петар II Петровић-Његош. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмила Маројевић. Подгорица: ЦИД. [У припреми]. – О текстологији спјева види Маројевић 2011^а, Маројевић 2011^б, Маројевић 2011^в, Маројевић 2012^а, Маројевић 2012^б.

Radmilo N. MAROJEVIĆ

THE SUBJECT-OBJECT INVERSION AND THE POETICS
OF „THE OBSCURE PLACES”

(An interpretation of the 25th verse of Nyegosh’s ode „Let this century be proud over all other centuries...”, dedicated „To the Ashes of the Father of Serbia” and published with the first edition of *The Mountain Wreath*)

Summary

On the example of the 25th verse of the ode „Let this century be proud over all other centuries...” by P. P. Nyegosh, written to the memory of Karageorge, „The Father of Serbia” (Original Dedication written in Vienna, New Year, 1847), and published together with the first edition of the epic *The Mountain Wreath*, this paper continues an analysis of the types of inversion of verse in the period when Serbian standard language was in a formation stage, and when it becomes possible to talk about the distinctiveness of the poetic style within it. The aim of the study is to be a supplement to an interpretation of one of Nyegosh’s „obscure places”, and to the establishment of the poetics of „the obscure places”.

In critical edition the verse 25. says: Покољења дјела сѹдѣ – / штò је чијѣ дajу св^ајема: [Петар II Петровић-Његош. *Горски вијенац*. Critical edition. Textual criticism. Reviewed by Radmilo Maroyevich. Podgorica: CID, 2005]. The noun (plural form) *pokoljēnja* (kindred), in verse, has been interpreted as a subject in the nominative case, and the noun (pl.) *djè la* (deeds) as an object in the accusative case. This is also reflected in its translation into English (1929): „Let later kindred judge the deed, / And Give to each as each his meed: „[*The Mountain Wreath* of P. P. Nyegosh. Rendered into English by James W. Wiles. Belgrade, 1997]. The author of this paper explains the interpretation according to which the form *djè la* (deeds) is in the nominative case, and the form *pokoljēnja* (kindred) in the accusative case, claiming that these forms were used inversely.